

D. IVNI IVVENALIS SATVRA III

Quamvis digressu veteris confusus amici
laudo tamen, vacuis quod sedem figere Cumis
destinet atque unum civem donare Sibyllae.
ianua Baiarum est et gratum litus amoeni
secessus. ego vel Prochytae praepono Suburae; 5
nam quid tam miserum, tam solum vidimus, ut non
deterius credas horrere incendia, lapsus
tectorum adsiduos ac mille pericula saevae
urbis et Augusto recitantes mense poetas?
Sed dum tota domus raeda componitur una, 10
substitit ad veteres arcus madidamque Capenam.
hic, ubi nocturnae Numa constituebat amicae
(nunc sacri fontis nemus et delubra locantur
Iudaeis, quorum cophinus fenumque supellex;
omnis enim populo mercedem pendere iussa est 15
arbor et eiectis mendicat silva Camenis),
in vallem Egeriae descendimus et speluncas
dissimiles veris. quanto praesentius esset
numen aquis, viridi si margine cluderet undas
herba nec ingenuum violarent marmora tofum. 20
Hic tunc Umbricius 'quando artibus' inquit 'honestis
nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum,
res hodie minor est here quam fuit atque eadem cras

deteret exiguis aliquid, proponimus illuc
ire, fatigatas ubi Daedalus exuit alas, 25
dum nova canities, dum prima et recta senectus,
dum superest Lachesi quod torqueat et pedibus me
porto meis nullo dextram subeunte bacillo.
cedamus patria. vivant Artorius istic
et Catulus, maneant qui nigrum in candida vertunt, 30
quis facile est aedem conducere, flumina, portus,
siccandam eluviam, portandum ad busta cadaver,
et praebere caput domina venale sub hasta.
quondam hi cornicines et municipalis harenae
perpetui comites notaeque per oppida buccae 35
munera nunc edunt et, verso pollice vulgus
cum iubet, occidunt populariter; inde reversi
conducunt foricas, et cur non omnia? cum sint
quales ex humili magna ad fastigia rerum
extollit quotiens voluit Fortuna iocari. 40
 Quid Romae faciam? mentiri nescio; librum,
si malus est, nequeo laudare et poscere; motus
astrorum ignoro; funus promittere patris
nec volo nec possum; ranarum viscera numquam
inspexi; ferre ad nuptam quae mittit adulter, 45
quae mandat, norunt alii; me nemo ministro
fur erit, atque ideo nulli comes exeo tamquam

mancus et extinctae corpus non utile dextrae.
 quis nunc diligitur nisi conscius et cui fervens
 aestuat occultis animus semperque tacendis? 50
 nil tibi se debere putat, nil conferet umquam,
 participem qui te secreti fecit honesti.
 carus erit Verri qui Verrem tempore quo vult
 accusare potest. tanti tibi non sit opaci
 omnis harena Tagi quodque in mare volvitur aurum, 55
 ut somno careas ponendaque praemia sumas
 tristis et a magno semper timearis amico.
 Quae nunc divitibus gens acceptissima nostris
 et quos praecipue fugiam, properabo fateri,
 nec pudor obstabit. non possum ferre, Quirites, 60
 Graecam urbem. quamvis quota portio faecis Achaei?
 iam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes
 et linguam et mores et cum tibicine chordas
 obliquas nec non gentilia tympana secum
 vexit et ad circum iussas prostare puellas. 65
 ite, quibus grata est picta lupa barbara mitra.
 rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine,
 et ceromatico fert niceteria collo.
 hic alta Sicyone, ast hic Amydone relictas,
 hic Andro, ille Samo, hic Trallibus aut Alabandis, 70
 Esquillas dictumque petunt a vimine collem,

viscera magnarum domuum dominique futuri.
 ingenium velox, audacia perdita, sermo
 promptus et Isaeo torrentior: ede quid illum
 esse putes. quemvis hominem secum attulit ad nos: 75
 grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
 augur, schoenobates, medicus, magus, omnia novit
 Graeculus esuriens: in caelum iusseris ibit.
 in summa non Maurus erat neque Sarmata nec Thrax
 qui sumpsit pinnas, mediis sed natus Athenis. 80
 horum ego non fugiam conchylia? me prior ille
 signabit fultusque toro meliore recumbet,
 advectus Romam quo pruna et cottana vento?
 usque adeo nihil est quod nostra infantia caelum
 hausit Aventini baca nutrita Sabina? 85
 Quid quod adulandi gens prudentissima laudat
 sermonem indocti, faciem deformis amici,
 et longum invalidi collum cervicibus aequatm
 Herculis Antaeum procul a tellure tenentis,
 miratur vocem angustam, qua deterius nec 90
 ille sonat quo mordetur gallina marito?
 haec eadem licet et nobis laudare, sed illis
 creditur. an melior cum Thaida sustinet aut cum
 uxorem comoedus agit vel Dorida nullo
 cultam palliolo? mulier nempe ipsa videtur, 95

non persona, loqui: vacua et plana omnia dicas
 infra ventriculum et tenui distantia rima.
 nec tamen Antiochus nec erit mirabilis illic
 aut Stratocles aut cum molli Demetrius Haemo:
 natio comoeda est. rides, maiore cachinno 100
 concutitur; flet, si lacrimas conspexit amici,
 nec dolet; igniculum brumae si tempore poscas,
 accipit endromidem; si dixeris "aestuo," sudat.
 non sumus ergo pares: melior, qui semper et omni
 nocte dieque potest aliena sumere vultum 105
 a facie, iactare manus laudare paratus,
 si bene ructavit, si rectum minxit amicus,
 si trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.
 Praeterea sanctum nihil +aut+ ab inguine tutum,
 non matrona laris, non filia virgo, nec ipse 110
 sponsus levis adhuc, non filius ante pudicus.
 horum si nihil est, aviam resupinat amici.
 [scire volunt secreta domus atque inde timeri.]
 et quoniam coepit Graecorum mentio, transi
 gymnasia atque audi facinus maioris abollae. 115
 Stoicus occidit Bareae delator amicum
 discipulumque senex ripa nutritus in illa
 ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.
 non est Romano cuiquam locus hic, ubi regnat

Protogenes aliquis vel Diphilus aut Hermarchus, 120
qui gentis vitio numquam partitur amicum,
solus habet. nam cum facilem stillavit in aurem
exiguum de naturae patriaeque veneno,
limine summoveor, perierunt tempora longi
servitii; nusquam minor est iactura clientis. 125

Quod porro officium, ne nobis blandiar, aut quod
pauperis hic meritum, si curet nocte togatus
currere, cum praetor lictorem inpellat et ire
praecipitem iubeat dudum vigilantibus orbis,
ne prior Albinam et Modiam collega salutet? 130

divitis hic servo cludit latus ingenuorum
filius; alter enim quantum in legione tribuni
accipiunt donat Calvinae vel Catienae,
ut semel aut iterum super illam palpitet; at tu,
cum tibi vestiti facies scorti placet, haeres 135
et dubitas alta Chionen deducere sella.

da testem Romae tam sanctum quam fuit hospes
numinis Idaei, procedat vel Numa vel qui
servavit trepidam flagranti ex aede Minervam:
protinus ad censum, de moribus ultima fiet 140
quaestio. "quot pascit servos? quot possidet agri
iugera? quam multa magnaue paropside cenat?"
quantum quisque sua nummorum servat in arca,

tantum habet et fidei. iures licet et Samothracum
et nostrorum aras, contemnere fulmina pauper 145
creditur atque deos dis ignoscentibus ipsis.

Quid quod materiam praebet causasque iocorum
omnibus hic idem, si foeda et scissa lacerna,
si toga sordidula est et rupta calceus alter
pelle patet, vel si consuto volnere crassum 150

atque recens linum ostendit non una cicatrix?
nil habet infelix paupertas durius in se
quam quod ridiculos homines facit. "exeat" inquit,
"si pudor est, et de pulvino surgat equestri,
cuius res legi non sufficit, et sedeant hic 155

lenonum pueri quocumque ex fornice nati,
hic plaudat nitidus praeconis filius inter
pinnirapi cultos iuvenes iuvenesque lanistae."
sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.

quis gener hic placuit censu minor atque puellae 160
sarcinulis inpar? quis pauper scribitur heres?
quando in consilio est aedilibus? agmine facto
debuerant olim tenues migrasse Quirites.

Haut facile emergunt quorum virtutibus obstat
res angusta domi, sed Romae durior illis 165
conatus: magno hospitium miserabile, magno
servorum ventres, et frugi cenula magno.

fictilibus cenare pudet, quod turpe negabis
translatus subito ad Marsos mensamque Sabellam
contentusque illic Veneto duroque cucullo. 170

Pars magna Italiae est, si verum admittimus, in qua
nemo togam sumit nisi mortuus. ipsa dierum
festorum herboso colitur si quando theatro
maiestas tandemque redit ad pulpita notum
exodium, cum personae pallentis hiatum 175

in gremio matris formidat rusticus infans,
aequales habitus illic similesque videbis
orchestram et populum; clari velamen honoris
sufficiunt tunicae summis aedilibus albae.
hic ultra vires habitus nitor, hic aliquid plus 180
quam satis est interdum aliena sumitur arca.

commune id vitium est: hic vivimus ambitiosa
paupertate omnes. quid te moror? omnia Romae
cum pretio. quid das, ut Cossum aliquando salutes,
ut te respiciat clauso Veiento labello? 185

ille metit barbam, crinem hic deponit amati;
plena domus libis venalibus: accipe et istud
fermentum tibi habe. praestare tributa clientes
cogimur et cultis augere peculia servis.

Quis timet aut timuit gelida Praeneste ruinam 190
aut positis nemorosa inter iuga Volsiniis aut

simplicibus Gabiis aut proni Tiburis arce?
nos urbem colimus tenui tibicine fultam
magna parte sui; nam sic labentibus obstat
vilicus et, veteris rimae cum textit hiatus, 195
securos pendente iubet dormire ruina.

vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli
nocte metus. iam poscit aquam, iam frivola transfert
Ucalegon, tabulata tibi iam tertia fumant:
tu nescis; nam si gradibus trepidatur ab imis, 200
ultimus ardebit quem tegula sola tuetur
a pluvia, molles ubi reddunt ova columbae.

lectus erat Cordo Procula minor, urceoli sex
ornamentum abaci, nec non et parvulus infra
cantharus et recubans sub eodem marmore Chiron, 205
iamque vetus Graecos servabat cista libellos
et divina opici rodebant carmina mures.

nil habuit Cordus, quis enim negat? et tamen illud
perdidit infelix totum nihil. ultimus autem
aerumnae cumulus, quod nudum et frustra rogantem 210
nemo cibo, nemo hospitio tectoque iuvabit.

Si magna Asturici cecidit domus, horrida mater,
pullati proceres, differt vadimonia praetor.
tum gemimus casus urbis, tunc odimus ignem.
ardet adhuc, et iam accurrit qui marmora donet, 215

conferat inpensas; hic nuda et candida signa,
hic aliquid praeclarum Euphranoris et Polycliti,
haec Asianorum vetera ornamenta deorum,
hic libros dabit et forulos mediamque Minervam,
hic modium argenti. meliora ac plura reponit 220
Persicus orborum lautissimus et merito iam
suspectus tamquam ipse suas incenderit aedes.

Si potes avelli circensibus, optima Sorae
aut Fabrateriae domus aut Frusinone paratur
quanti nunc tenebras unum conducis in annum. 225
hortulus hic puteusque brevis nec reste movendus
in tenuis plantas facili diffunditur haustu.
vive bidentis amans et culti vilicus horti
unde epulum possis centum dare Pythagoreis.
est aliquid, quocumque loco, quocumque recessu, 230
unius sese dominum fecisse lacertae.

Plurimus hic aeger moritur vigilando (sed ipsum
languorem peperit cibus imperfectus et haerens
ardenti stomacho); nam quae meritoria somnum
admittunt? magnis opibus dormitur in urbe. 235
inde caput morbi. raedarum transitus arto
vicorum in flexu et stantis convicia mandrae
eripient somnum Druso vitulisque marinis.
si vocat officium, turba cedente vehetur

dives et ingenti curret super ora Liburna 240
 atque obiter leget aut scribet vel dormiet intus;
 namque facit somnum clausa lectica fenestra.
 ante tamen veniet: nobis properantibus obstat
 unda prior, magno populus premit agmine lumbos
 qui sequitur; ferit hic cubito, ferit assere duro 245
 alter, at hic tignum capiti incutit, ille metretam.
 pinguia crura luto, planta mox undique magna
 calcor, et in digito clavus mihi militis haeret.
 Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
 centum convivae, sequitur sua quemque culina. 250
 Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
 inpositas capiti, quas recto vertice portat
 servulus infelix et cursu ventilat ignem.
 scinduntur tunicae sartae modo, longa coruscat
 serraco veniente abies, atque altera pinum 255
 plaustra vehunt; nutant alte populoque minantur.
 nam si procubuit qui saxa Ligustica portat
 axis et eversum fudit super agmina montem,
 quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
 invenit? obtritum volgi perit omne cadaver 260
 more animae. domus interea segura patellas
 iam lavat et bucca foculum excitat et sonat unctis
 striglibus et pleno componit lintea guto.

haec inter pueros varie properantur, at ille
iam sedet in ripa taetrumque novicius horret 265
porthmea nec sperat caenosi gurgitis alnum
infelix nec habet quem porrigat ore trientem.

Respice nunc alia ac diversa pericula noctis:
quod spatium tectis sublimibus unde cerebrum
testa ferit, quotiens rimosa et curta fenestris 270
vasa cadant, quanto percussum pondere signent
et laedant silicem. possis ignavus haberi
et subiti casus inprovidus, ad cenam si
intestatus eas: adeo tot fata, quot illa
nocte patent vigiles te praetereunte fenestrae. 275
ergo optes votumque feras miserabile tecum,
ut sint contentae patulas defundere pelves.

Ebrius ac petulans, qui nullum forte cecidit,
dat poenas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidae, cubat in faciem, mox deinde supinus: 280
[ergo non aliter poterit dormire; quibusdam]
somnum rixa facit. sed quamvis inprobus annis
atque mero fervens cavet hunc quem coccina laena
vitari iubet et comitum longissimus ordo,
multum praeterea flammaram et aenea lampas. 285
me, quem luna solet deducere vel breve lumen
candelae, cuius dispenso et tempero filum,

contemnit. miserae cognosce prohoemia rixae,
 si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum.
 stat contra starique iubet. parere necesse est; 290
 nam quid agas, cum te furiosus cogat et idem
 fortior? "unde venis" exclamat, "cuius aceto,
 cuius conche tumes? quis tecum sectile porrum
 sutor et elixi verecis labra comedit?
 nil mihi respondes? aut dic aut accipe calcem. 295
 ede ubi consistas: in qua te quaero proseucha?"
 dicere si temptes aliquid tacitusve recedas,
 tantumdem est: feriunt pariter, vadimonia deinde
 irati faciunt. libertas pauperis haec est:
 pulsatus rogat et pugnis concisus adorat 300
 ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
 Nec tamen haec tantum metuas; nam qui spoliet te
 non derit clausis domibus postquam omnis ubique
 fixa catenatae siluit compago tabernae.
 interdum et ferro subitus grassator agit rem: 305
 armato quotiens tutae custode tenentur
 et Pomptina palus et Gallinaria pinus,
 sic inde huc omnes tamquam ad vivaria currunt.
 qua fornace graves, qua non incude catenae?
 maximus in vinclis ferri modus, ut timeas ne 310
 vomer deficiat, ne marra et sarcula desint.

felices proavorum atavos, felicia dicas
saecula quae quondam sub regibus atque tribunis
viderunt uno contentam carcere Romam.

His alias poteram et pluris subnectere causas, 315
sed iumenta vocant et sol inclinat. eundum est;
nam mihi commota iamdudum mulio virga
adnuit. ergo vale nostri memor, et quotiens te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino,
me quoque ad Helvinam Cererem vestramque Dianam 320
converte a Cumis. saturarum ego, ni pudet illas,
auditor gelidos veniam caligatus in agros.'